

ZBORNİK „KNJIGA I DRUŠTVO: DIJALOG O INTELEKTUALNOJ POVIJESTI HRVATSKE“

Primljeno: 17. studenog 2020.

GORDANA MIOLIN
Jobova 1
21000 Split, HR
gordana.miolin@inet.hr

Zbornik *Knjiga i društvo: dijalog o intelektualnoj povijesti Hrvatske*, u izdanju Književnoga kruga u Splitu, tiskan je 2020. godine. Sadrži 15 članaka, prezentiranih na I. međunarodnom skupu intrigantnoga naslova „Knjiga i društvo: dijalog o intelektualnoj povijesti Hrvatske“. Skup je održan 23. rujna 2015. u sklopu manifestacije „Knjiga Mediterana“ u Splitu, a zbornik radovala promoviran u rujnu 2020. Manifestacija „Knjiga Mediterana“, kao kulturno mjesto povijesne dijaloške rasprave o hrvatskoj knjizi u mediteranskom intelektualnom ozračju, bila je privlačno stjecište za pokretanje teme odnosa knjige i društva kao intelektualne, socijalne i književne prakse, dotad relativno malo raspravljane, koja je imala nemali utjecaj na razvoj Hrvatske.

U Zborniku se kroz sve radove provlače pitanja, ali i činjenice, o sadašnjosti i o povijesti knjige u Hrvatskoj, kao i o tome koliko je prepoznatljiva i priznata kao znanstvena disciplina. Posebno je važno naglasiti značaj ovih radova u vrijeme kad se virtualni univerzum toliko proširio, a ljudski rod veoma brzo prilagodio pristiglim novinama pa se čini da knjiga sve više izmiče klasičnim prikazima. Petnaestero autora (sveučilišni profesori, povjesničari i povjesničari umjetnosti, sociolozi, knjižničari) na 276 stranica Zbornika dali su svoj doprinos u istraživanju uloge i funkcije knjige na planu ukupnog kulturnog, intelektualnog i društvenog djelovanja Hrvatske.

Radovi su popraćeni sažecima na engleskom jeziku, bibliografskim podacima uz tekst i popisom literature i izvora na kraju svakoga rada, kao i kazalom osobnih imena i geografskih pojmova na kraju zbornika.

U prvom su dijelu tri rada koja se bave i povijesnim i suvremenim pitanjima statusa i funkcije knjige: što je knjiga i koja je njezina civilizacijska funkcija, zatim pitanjem moralne panike u razdobljima velikih medijskih promjena i društvene hijerarhije čitanja te politikama za e-knjigu u Europi i stvaranjem uvjeta za masovnu proizvodnju e-knjige i u Hrvatskoj.

Kao prvi tekst tiskan je članak Josipa Stipanova „Knjiga kao (komunikacijska) funkcija“ koji pedantno i nadasve razumljivo daje pregled razvoja komunikacije čovjeka kroz povijest – od razdoblja pretežito pisane komunikacije, preko razvoja tiskarstva do suvremenog digitalnog razdoblja te razmatra važnost pisane riječi i njen utjecaj na čovjekov život. Na samom kraju teksta autor ističe što je bit knjige i zaključuje da „knjiga jest funkcija, a čitanje, njeno korištenje, proces“.

Miha Kovač u radu „Kratka zgodovina konca knjige“ prolazi kroz povijest postanka i razvoja pisane knjige i njezina djelovanja na izobrazbu građana kroz stoljeća. Dotiče se i povezanosti starih i novih medija u ljudskoj komunikaciji. U odnosu knjige i čitanja naspram gledanja i slušanja u ostalim evulucijski naprednim tehnikama, autor naglašava da je teže naučiti pisati i čitati, jer je mogućnost (moć) govora puno zahtjevnija od gledanja i slušanja. Zaključuje da propitivanje kraja tiskane knjige nastaje uvijek u vrijeme pojave novih medija što izaziva određenu histeriju.

Daniela Živković u radu „E-knjiga kao prilog intelektualnoj povijesti Hrvatske ili što činiti kako jednog dana ne bismo rekli: ‘svjedočili smo nastanku budućnosti i nestanku prošlosti’“, ističe važnost povezanosti politike za e-knjigu s gospodarskim i obrazovnim sustavom u kreiranju lakšeg stvaranja uvjeta za njezin razvoj i distribuciju u Hrvatskoj. Kratko se osvrće na svjetsko i europsko tržište e-knjige, kao i na mogućnosti i smjernice digitalizacije kao izvora e-knjige i dostupnosti najpotrebnijim sadržajima. U zaključku autorica predlaže smjernice politike za e-knjigu u Hrvatskoj, koja, po njezinu mišljenju, nije dovoljno stimulativna.

Zlata Živaković-Kerže u radu „Knjiga, temelj književnog, društvenog i inog života u Osijeku i Slavoniji“ piše o knjigama tiskanima u drugoj polovici 18. stoljeća u Slavoniji. Te su knjige tada bile temelj književnog, društvenog i intelektualnog života jer je u Hrvatskoj došlo do razvoja posebno tzv. prigod-

ničarske književnosti, tj. pisanja o životu i o potrebama svakodnevnoga života. Autorica postavlja pitanje: „Iako je knjiga svojevrsni fenomen jednog vremena, jednog kraja, jedne nacionalne tradicije i jednog osobitog opredjeljenja, koliko je knjiga u Osijeku u 18. stoljeću bila rasprostranjena s obzirom na broj tiskara, broj pismenih i nepismenih, visinu naklade te broj prodanih knjiga?“. Mnoge su knjige doživjele više izdanja što upućuje na razmišljanje o „intelektualnim dosegima ‘male’ i ‘velike’ tradicije“.

Stanko Piplović u tekstu „Formiranje suvremenog ambijenta stručne knjige u Splitu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće“ piše o važnosti stručnih knjiga iz područja arheologije, građevinarstva, urbanizma, kao i udžbenika o zaštiti graditeljskog i arheološkog nasljeđa. Split kao značajno kulturno i gospodarsko središte od davnina je slijedio sve novine i trendove u razvoju znanosti, pa tako i tehničkih znanja i umijeća. Tiskane knjige iz toga vremena i tih područja znanja nudile su se u poznatim knjižarama Splita, kao i u javnim knjižnicama, kojima su knjige, između ostaloga, poklanjali i razni darovatelji. Sažeto i jasno autor daje pregled i povijesne činjenice o stručnoj literaturi iz područja arhitekture i urbanizma toga doba te o ustanovama koje su je čuvale pa, zahvaljujući sačuvanim knjigama i časopisima, danas možemo proučavati stručni doprinos općeg znanja koje je ostalo u nasljeđe svakom građaninu Splita i utjecaj toga znanja na kulturni i društveni razvoj grada.

Marina Vinaj u članku „Obiteljske knjižnice – baštinske kulturno-povijesne riznice: uz poseban oslik knjižnice Valpovačkog vlastelinstva“, posebno se osvrće na knjižnicu valpovačke obitelji Prandau-Normann. Ta je knjižnica jedna od spomeničkih zbirki Knjižnice Muzeja Slavonije i sadrži preko deset tisuća bibliografskih jedinica, tri inventarne knjige te dijelove rukopisnog stručnog kataloga. Autorica ističe kako sve ove vlastelinske obiteljske knjižnice imaju, osim baštinskih vrijednosti, i drugu vrlo aktuelnu važnost jer govore o intelektualnom životu svojih vlasnika i svjedoče o vremenima u kojima su nastale, o kulturnom i političkom životu građana Slavonije i šire.

Arsen Duplancić u svom radu „Arheološka i povijesna djela u knjižnici Carla (oca) i Francesca (sina) Lanze“, liječnika i zaljubljenika u arheologiju, daje uvid u knjižnicu i njihov stručni i intelektualni rad na temelju sačuvanih knjiga u Arheološkom muzeju u Splitu i Arheološkom muzeju u Zagrebu. Autor opširno i detaljno opisuje fond knjižnice Carla Lanze i to ne samo tiskana djela, već i rukopise iz dalmatinske povijesti te popis knjiga iz knjižnice Francesca Lanze

i ostale građe. Rad je popraćen fotografijama, a u prilogu je i popis knjiga iz područja arheologije, povijesti umjetnosti, crkvene povijesti, književnosti, gospodarstva, medicine, filologije, paleografije. Članak Arsena Duplančića skica je početaka arheoloških znanstvenih istraživanja u Splitu i doprinos razumijevanju intelektualca predana istraživačkom radu s početka 19. stoljeća.

Jelena Sabljčić Vuica u nadahnutom radu „Čitanje eseja u kontekstu suvremene hrvatske književnosti“ sagledava povijest odnosa knjige i njezina čitatelja s poviješću eseja, pa tako ističe da esej poput knjige komunicira s čitateljem, jer je esej subjektivno zasnovan diskurs. Osvrće se na ulogu pisca koji je čitatelj samog sebe i proizvođač diskursa te na Chartierov koncept kulturne apropiacije kojim se čin čitanja unosi u tekst. Autorica se referira na suvremene hrvatske esejiste u pokušaju da pokaže kako taj koncept funkcionira.

Dina Marković, pak, u radu „Geneza Peićevih putopisnih knjiga: komunikacija i čitanje“, daje na suptilan i posve razgovijetan način genezu putopisa sveučilišnog profesora, znanstvenika, likovnog kritičara, pjesnika i samozatajnog slikara akvarelista Matka Peića. Marković u radu uspostavlja, za Peića neraskidiv, odnos između književnosti i umjetnosti, koji čitatelju na stranicama njegovih knjiga otvara širok receptivni prostor individualnog intelektualnog i estetskog proživljavanja. Peić, prema autorici, u svojim putopisima slika slike Vincenta van Gogha. Peićevi putopisi otvaraju prostor komunikacije autora i čitatelja, prostor oblikovanja čitatelja „putnika“ i proizvođača novog individualnog diskursa.

Nada Topić u radu „Čitateljski interesi hrvatskih iseljenika u međuratnom razdoblju“ daje uvid u utjecaj splitske knjižare Morpurgo u svakodnevnom životu naših iseljenika u njihovim novim zemljama. Autorica je istražila i dala popis naručitelja knjiga iz geografski rasprostranjenih dijelova svijeta i Europe te izradila jezičnu i tematsku analizu kupljenih knjiga od knjižare Morpurgo na temelju dostupnih pisama. Jezična analiza pokazuje da su naručene knjige bile velikom većinom na hrvatskom jeziku, što pokazuje značaj knjige za naše zajednice iseljenika kako ne bi zaboravili svoj jezik, dok je tematska analiza pokazala prevladavanje književnosti.

Marko Dragić u radu „Gospa Sinjska u djelima fra Ivana Markovića“ podsjeća na Markovićeva djela tiskana 1886., 1899. te 1898. *Gospa Sinjska*. Na temelju njegovih knjiga autor opisuje stradanja crkve, samostana i fratarara, egzodus Ramljaka 1687. godine i sudbinu slike Gospe od Milosti (Gospa Sinjske) koju su ponijeli iz Rame i donijeli je u Sinj, otvarajući suvremenom

čitatelju povijesnu perspektivu kojoj se i danas vraćamo. Milosna obrana Sinja 1715. godine središnji je događaj kojim se reknognisciraju povijest Gospine slike, obrana Sinja i tristota obljetnica odlaska iz Rame.

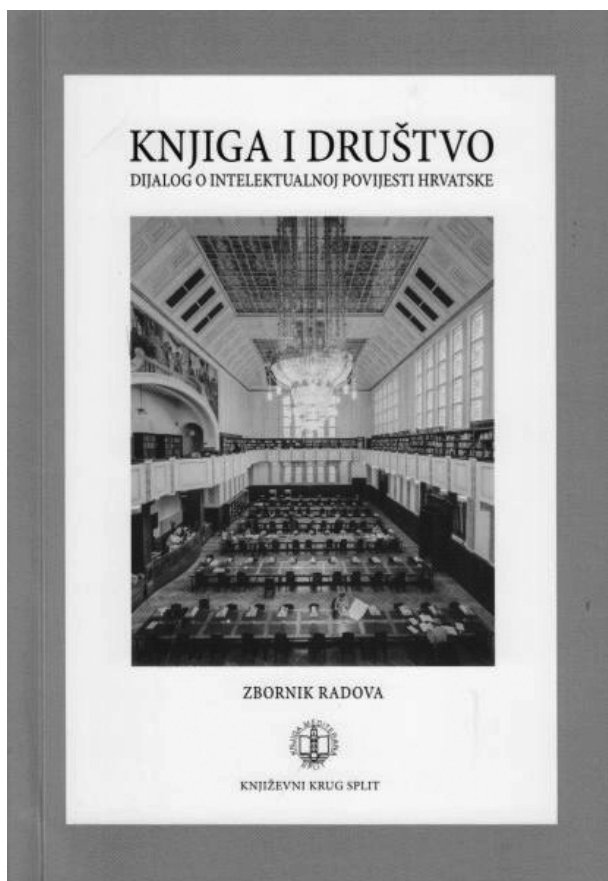
Sanja Brbora u radu pod nazivom „Orbis sensualium pictus – zanimljiva i utjecajna knjiga iz 17. st.“ daje prikaz knjige, tj. slikovnog rječnika, dječje enciklopedije ili slikovnice, kako se još naziva, moravskoga pedagoga i teologa Jana Amosa Komenskog koji je težio sveukupno ljudsko znanje učiniti dostupnim svima. Autorica ističe koliko su nebrojena izdanja ove knjige kroz povijest bila značajna za kasnija izdanja slikovnih rječnika i svih izdanja gdje su se povezivale slike i tekst. U radu su dani i slikovni prikazi što čitatelju približava tekst na zanimljiv način.

Hanja Anić u radu „*Bullettino di archeologia e storia dalmata* i njen odjek u znanstvenoj javnosti kroz razmjenu do početka Prvoga svjetskog rata“, govori o 19. st. i o promjeni društvenih odnosa općenito u svijetu, u vremenu kada jača interes za povijest, arheologiju i istraživanja. U Arheološkom muzeju u Splitu, Mihovil Glavinić i Josip Alačević osnivaju 1878. god. glasilo *Bullettino, a Arheološki muzej*, tada najrazvijenija kulturna i znanstvena ustanova, uspostavlja razmjenu časopisa i na taj način se komunikacijski povezuje sa zapadnoeuropskim zemljama.

Mariyana Stamova u djelu „Zabrane čitanja i uništavanje pisane riječi / knjiga (osvrt na Bugarsku)“ govori o – u povijesti znanoj praksi – uništavanju knjiga, bilo spaljivanjem ili zabranjivanjem čitanja, cenzurom. I Bugarska je u 20. stoljeću doživjela sličnu sudbinu, tj. represiju nad pisanom riječi mnogih autora čije su knjige zabranjivane i kontrolirane. Autorica daje prikaz zabrane čitanja, tj. prvi bugarski *Indeks* zabranjenih knjiga još iz 1944., i jedinstvenog postupka cenzure nakon Drugoga svjetskog rata do 1989. tj. do pada komunističkog sustava, dajući malo poznate podatke o „zatvoru“ za zaplijenjene knjige i posebnim pećima za spaljivanje u gradu Slivenu, što danas asocira na 1933. u Njemačkoj, ali i na druge totalitarne sustave. Autorica također navodi neke poznatije bugarske autore čije su knjige bile zabranjene u vrijeme kulturne i političke represije.

Ivanka Kuić u radu „Receptivni prostor knjige i Prometejevi nasljednici: prilog socijalnoj povijesti knjige u Dalmaciji u preporodno i postpreporodno vrijeme“ piše o društveno-političkim, socijalnim i kulturnim uvjetima recepcije knjige u Dalmaciji, s naglaskom na drugoj polovici 19. stoljeća. Recepcija knjige u Dalmaciji kao proces u tom je periodu promatrana u širem kontekstu, a ne

samo kao problem čitanja, prepoznajući receptivni prostor knjige kao autentičan prostor djelovanja pojedinaca, institucija, kulturnih i privrednih društava i ukupne infrastrukture knjige, čime su se stvarali temeljni epistemološki uvjeti znanja. Proces stvaranja društvenih uvjeta znanja razvojem tiskarstva, difuzijom i čitanjem knjiga, kao bitan uvjet individualnog i nacionalnog razvoja, na dijakronijskoj razini pokazao je dijalektiku i snagu intelektualnih napora Prometejevih nasljednika, čime se upotpunjuje korpus sastavnica hrvatske povijesti. Receptivni prostor knjige u 19. st. ima svoju predhistoriju u 18. stoljeću u preporodnim idejama koje „izlaze iz knjiga i prelaze u stvarni svijet“, a u Dalmaciji posebice u fiziokratskom pokretu na prijelazu dvaju stoljeća.

Slika 1. „Knjiga i društvo: dijalog o intelektualnoj povijesti Hrvatske“. Ur. Ivanka Kuić Split, Književni krug, 2019.